

Jan Rotmans

Brussel,
24 Mei 2022

OMARM DE CHAOS

**WAT BETEKENT DAT VOOR EEN
RECHTVAARDIGE TRANSITIE?**

**WE LEVEN NIET
IN TIJDPERK VAN
VERANDERING**

**MAAR IN EEN
VERANDERING
VAN TIJDPERK**

IN TIJDEN VAN CHAOS

Wordt het oude afgebroken
en ontstaat iets nieuws

Shell
Tata Steel
McDonalds
Energiebedrijven
Brancheklubs
Banken

ASML
Philips, Bunq
Tesla, Uber, DSM
Bewegingen
Coöperaties

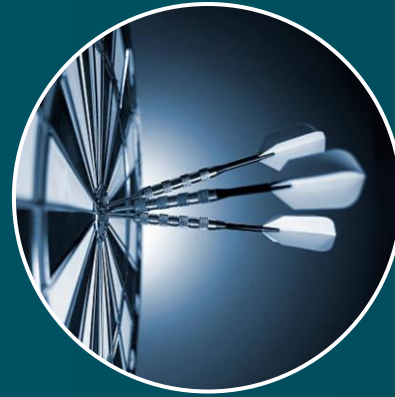
CHAOS

Onbekende orde

Alles ligt open

Dichter bij de
kern komen

Voorwaarde
voor echte
verandering

CORONA CRISIS

stijgende prijzen van grondstoffen en lange levertijden

vraag sterk toegenomen maar aanbod niet

containertransport is duurder geworden en duurt langer

chips, staal, hout, papier, kunststof, plastic

**ZONNEPANELEN KUNNEN
NIET GELEVERD WORDEN
VANWEGE CHIPS DIE UIT
CHINA MOETEN KOMEN**

OEKRAÏNE OORLOG

wake-up call voor Westen: afhankelijk van Rusland

fossiele terugval op kolen, olie en aardgas

leidt komende jaren tot verhoogde CO₂-uitstoot

versnelde inzet op verduurzaming: wind, zon, waterstof

PIJLERS VAN ENERGIE TRANSITIE

1. duurzaamheid   transitie naar hernieuwbare energie
2. leveringszekerheid   aanbod moet gegarandeerd zijn
3. geopolitiek   werelddelen willen autonoom zijn

CATCH 22?

afhankelijk van Rusland wat betreft aardgas

afhankelijk van China wat betreft kritieke metalen

afhankelijk van Noord-Afrika wat betreft waterstof

**er komen steeds meer conflicten
over energie en grondstoffen**

2019 HET PROTESTJAAR

ipcc

INTERGOVERNMENTAL PANEL ON climate change

Climate Change 2022

Impacts, Adaptation and Vulnerability

Summary for Policymakers

A group of young people, mostly women, are gathered outdoors for a climate protest. In the center, a woman with blonde hair and a white fuzzy jacket smiles while holding a large black sign with white, hand-painted text. To her left, a woman with long brown hair and a black jacket looks off to the side. To her right, a woman with glasses and a green jacket has her arm raised. In the background, other protesters are visible, some holding signs, including one that says "BURN ALLES HIS". The scene is set on a grassy area with trees in the background.

FUCK ME
NOT THE
CLIMATE

EAT
BY
GERALD

ACTION

with an addition to look by

PLEIDOOI
KLIMAATZAAK

**elk bedrijf kan voor de rechter
worden gedaagd in de toekomst**

**DIEPSTE OORZAAK:
DISBALANS TUSSEN
MENSEN EN NATUUR**

MORELE CRISIS

Crisis zit in onszelf

Normen
& Waarden

Hebzucht
& Egoïsme

MARKY
markyart.com

BIODIVERSITY
COLLAPSE

CLIMATE
CHANGE

RECESSION

COVID
19

BE SURE
TO WASH YOUR
HANDS AND ALL
WILL BE WELL.

CRISIS ZIJN EEN ZEGEN

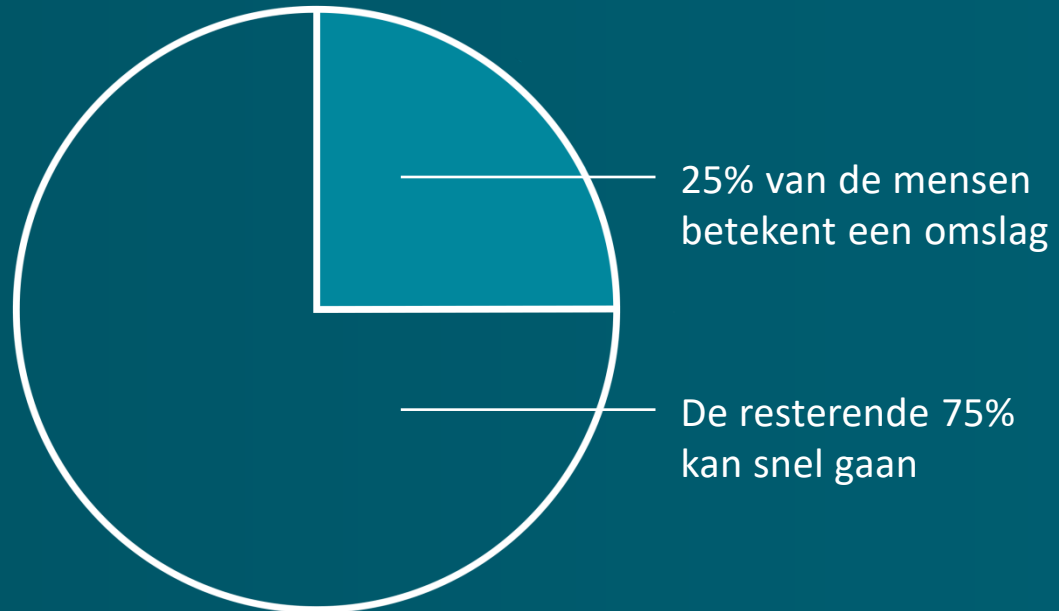
Mensen zijn hardleers

We leren van crisis

CRISES HELPEN TE VERANDEREN

We hebben een aantal crises nodig

**SYSTEMISCHE VERANDERING
IS NODIG**

TRANSITIE

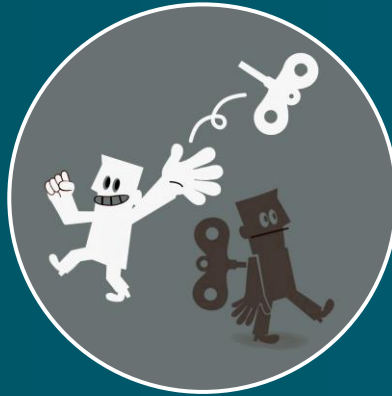

TRANSITIE

Fundamentele omslag in:

Denken
waarden, paradigma's

Handelen
houding, gedrag

Organiseren
wetten, regels

PALET AAN TRANSITIES

Energie

Grondstoffen

Circulair

Voedsel

Ruimte

Financieel

Zorg

Onderwijs

Sociaal

Democratisch

KNOPPEN OM AAN TE DRAAIEN

beleid

fiscale impulsen: belastingen en hypotheke

financiële impulsen: subsidies en leningen

juridische impulsen: wetten & regels

technologie

kennis, R&D, instituties, geld, implementatie

gedrag

sociale normen, financiële, fiscale, juridische impulsen,

CHAOS OMARMEN

we moeten leren omgaan met onzekerheden

niet controleren & beheersen maar zoeken & leren

doorvertalen in scenario's en strategieën

STRUCTURELE ONZEKERHEDEN

Blinde Vlekken & Zwarte Zwanen

Covid-25

Internet 3 maanden plat

Geopolitieke Oorlog

Jaar van extreme Droogte

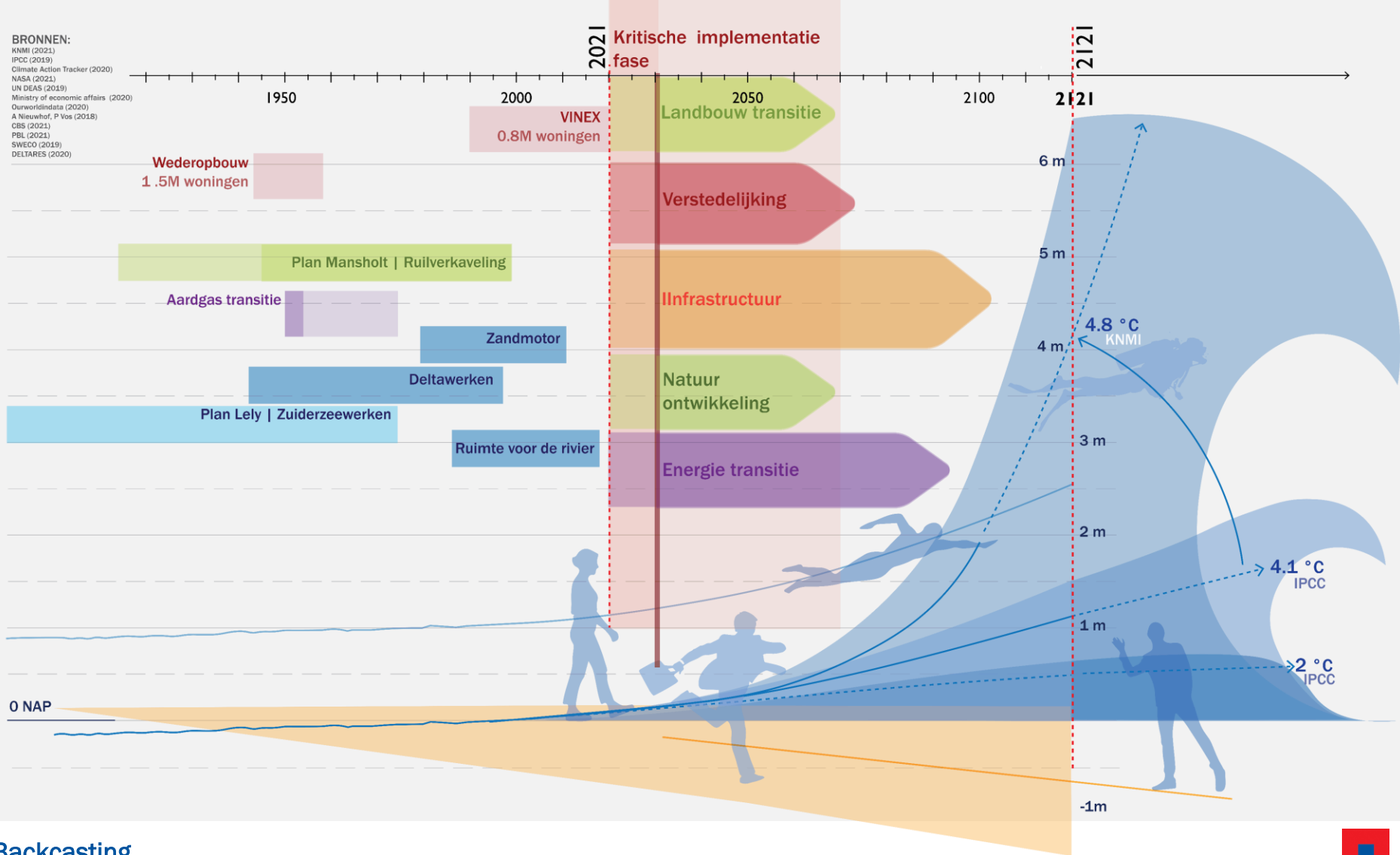
NL2121

LAND MET EEN PLAN

1:30 min

BRONNEN:
 KNMI (2021)
 IPCC (2019)
 Climate Action Tracker (2020)
 NASA (2021)
 UN DEAS (2019)
 Ministry of economic affairs (2020)
 Ourworldindata (2020)
 A Nieuwhof, P Vos (2018)
 CBS (2021)
 PBL (2021)
 SWECO (2019)
 DELTAES (2020)

2. RECHTVAARDIGE TRANSITIE

**klimaatverandering is geen technologisch probleem
maar is vooral een sociaal verdelingsvraagstuk**

TRANSITIE & ONGELIJKHEID

elke grote transitie leidt tot meer ongelijkheid

ongelijkheid binnen en tussen landen & regio's

industriële revolutie trof vooral de onderklasse

deze revolutie treft de midden- en onderklasse

Climate Change 2022

Mitigation of Climate Change

Summary for Policymakers

CONCLUSIES IPCC RAPPORT

klimaatverandering treft kwetsbaarsten het hardst

Afrika, Zuid-Azie, Centraal & Zuid-Amerika, eilandstaten

extreem weer draagt bij aan humanitaire crises

treft 15x meer mensen dan in minder kwetsbare landen

CONCLUSIES IPCC RAPPORT

Zuid-Europa & Middellandse zeegebied meest kwetsbaar

extreme droogte en hitte maakt landbouw onmogelijk

1/3 van Zuid-Europese bevolking krijgt waterschaarste

kust- & Deltagebieden kwetsbaar, o.a. België, Nederland

19e EEUW

- Industriële revolutie
- Angst voor machines
- Langdurige onrust
- Sociale ongelijkheid
- Marx

21ste EEUW

- Digitale revolutie
- Angst voor robots
- Steeds meer onrust
- Sociale ongelijkheid
- Piketty

in de 19de Eeuw

wet- en regelgeving om kwetsbaren te beschermen

vakbonden opgericht om werknemers te beschermen

woningcorporaties opgericht voor betaalbare woningen

verheffing van sociale onderklasse via onderwijs

burgerinitiatieven om onderklasse te helpen

**macht van de grote staal -, kolen -, spoorweg
bedrijven werd gebroken door ze op te splitsen**

EXPLOSIEVE GROEI BURGERCOÖPERATIES

RECHTVAARDIGE TRANSITIE

sociaal economisch rechtvaardig
banen, inkomen, inclusief, divers

ecologisch rechtvaardig
herstel biodiversiteit, gezond leefmilieu

democratisch rechtvaardig
burgers betrekken bij besluitvorming

SOCIAAL-ECONOMISCHE RECHTVAARDIGEID

energietransitie vereist heel veel investeringen
in Nederland ca. honderden miljarden komende 50 jaar

energierekening voor burgers wordt fors hoger
kan komende 10 jaar 2-3 keer hoger worden dan nu

energiearmoede is een groeiend probleem
ca. 7% van Nederlandse huishoudens zit al in problemen

SOCIAAL-ECONOMISCHE RECHTVAARDIGEID

veel bedrijven zullen sneuvelen

in staalindustrie, fossiele energie, chemie, landbouw,

nieuwe economie genereert veel banen

in Europa in 2030 ca. 30% van banen uit nieuwe economie

administratieve banen verdwijnen door digitalisering

middenklasse wordt hierdoor hard getroffen

in 19de eeuw werd de onderklasse getroffen,
in deze transitie de onder- én middenklasse

ECOLOGISCHE RECHTVAARDIGHEID

luchtkwaliteit een steeds groter probleem
vooral fijnstof veroorzaakt gezondheidsproblemen

armere, kwetsbare mensen leven ca. 7 jaar
korter dan rijkere mensen in betere milieus

DEMOCRATISCHE RECHTVAARDIGHEID

energie- en klimaattransitie tot dusver top-down proces

burgers zijn er nauwelijks aan te pas gekomen

moet meer een proces van onderop worden

anders dreigt een sociale opstand

3. MOGELIJKE OPLOSSINGEN

COMPENSATIEFONDS

fonds is nodig om kwetsbaren te compenseren

isoleren van slechte woningen van arme mensen

dubbele winst: betere woningen & financieel voordeel

vraagt leiderschap van woningcorporaties

FISCAAL BELEID

vervuiling & verspilling steeds meer belasten

autoverkeer, vliegverkeer, vlees, suiker

gaat ten koste van de laagste inkomens

vraagt herverdeling via belastingstelsel

WETGEVING

wetgeving om kwetsbaren te beschermen

wetgeving om te machtige partijen op te splitsen

transitiewet: tijdelijke opheffing bestaande wetten

OPLEIDINGS OFFENSIEF

ontslagen mensen begeleiden naar banen

herscholen van arbeidskrachten

opleiden van installateurs, monteurs, dakdekkers

zij-instromers vanuit andere sectoren

BURGERS BETREKKEN

nieuwe vormen van participatie nodig

burgerberaden voorbeeld van nuttig instrument

in buitenland gebeurt dit al op grotere schaal

in Schotland 'Just Transition Commission'

vakbonden, milieubeweging, bedrijven, wetenschappers
meetings in stads- en dorpshuizen voor contact met mensen

NIET WACHTEN OP POLITIEK

politiek is vaak afwachtend en traag

moet ook vanuit de samenleving komen

betrek ook midden- en kleine bedrijven

vorm maatschappelijke doorbraakcoalities

POSITIEVE FRAMING

problematiseer het niet a priori

schets het ook als een uitdaging

transities lukken vanuit positiviteit

LEIDERSCHAP GEVRAAGD

In een periode van chaos is leiderschap
belangrijker dan ooit: authentiek &
verbindend leiderschap

A pair of hands is shown holding a glowing Earth. The Earth is depicted with a bright, fiery orange and yellow glow, suggesting a storm or intense heat, particularly over the African continent. The background is dark with scattered white stars, giving the impression of space. The hands are positioned at the bottom of the frame, supporting the globe.

RECHTOP BLIJVEN STAAN IN DE STORM

PERSOONLIJKE TRANSITIE

- veel angst bij mensen om te veranderen
- overwinnen van angst is:
  - een grote opgave
  - hard en lang werken aan en met jezelf

**ANGST IS
NIEUWSGIERIGHEID
DIE NOG
IN DE KAST ZIT**

Loesje

De Man in de Arena

'Het is niet de criticus die telt. De eer komt toe aan de man die daadwerkelijk in de arena staat, zijn gezicht besmeurd met stof, zweet en bloed; die zich kranig weert; die fouten maakt en keer op keer tekortschiet, maar desondanks toch probeert iets te bereiken. Die groot enthousiasme en grote toewijding kent; die zich helemaal geeft voor de goede zaak. Die, als het meezit, uiteindelijk de triomf van een grootse verrichting proeft, en die, als het tegenzit en als hij faalt, in elk geval grote moed heeft getoond'

Theodore Roosevelt